

NEPRIKLAUSOMA APŽVALGA

Apie Valstybinės moterų ir vyrų lygių
galimybių 2015-2021 m. programos
veiksmų plano 2018-2021 m. priemones

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba

LYGIŲ GALIMYBIŲ
KONTROLIERIAUS
TARNYBA

TIRIANT NACIONALINIŲ LYČIŲ LYGYBĖS ĮGYVENDINIMO DOKUMENTĄ

ĮVADAS

Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa (toliau vadinama ir Programa) yra vienas iš pagrindinių lyčių lygybės politikos dokumentų Lietuvoje. 2015–2021 metams skirta Programa yra jau 4-oji. Ji įgyvendinama periodiniais veikslių planais, kuriais turi būti užtikrinamas efektyvus Programos tikslų ir uždavinių siekimas. Šio tyrimo objektas – Programos veikslių planas 2018–2021 metams – yra pagrindinis vyriausybės lyčių lygybės politikos darbotvarkės dokumentas.

APŽVALGOS TIKSLAS IR PAGRINDAS

Siekdama įvertinti moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo padėtį bei vadovaudamasi Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo 17 straipsnio 2 dalimi, kurioje numatyta, kad lygių galimybių kontrolierius atlieka nepriklausomas diskriminacijos padėties apžvalgas, kontrolierė nusprendė atlikti Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veikslių plano 2018–2021 metams (toliau vadinama ir Veikslių planas) priemonių nepriklausomą apžvalgą.

APŽVALGOS VEIKSMŲ SEKA

Apžvalga buvo rengiama 2018 m. liepos–spalio mėnesiais. Tam, kad apžvalgoje priemonės būtų įvertintos tinkamai, tyrimo metu buvo klausta ir nepriklausomų ekspertų nuomonės. Pasirinktų 6 nepriklausomų ekspertų buvo prašoma pateikti priemonių vertinimus ir pasiūlymus. Kiekvienas ekspertas, į kurį buvo kreiptasi, savo veikloje yra susijęs su lyčių lygybės klausimais. Ekspertų prašyta įvertinti tik tas sritis, kurios siejasi su jo arba jos veiklos sritimi, pavyzdžiui, ekonomisto buvo prašoma įvertinti tik tas Veikslių plano priemones, kurios siejasi su ekonomika, ir pan. Iš viso sulaukta 4 nepriklausomų ekspertų atsakymų.

Renkant apžvalgai reikalingą medžiagą, buvo surinkta pakankamai detalios informacijos ir kritinių įžvalgų apie Veikslių plano formavimo ir priėmimo procesus, todėl šioje apžvalgoje jie taip pat bus aptarti.

Pirmajame skyriuje apžvelgiami Veikslių plano priėmimo procesai. Antrajame – Veikslių plano priemonės. Išvados ir rekomendacijos pateikiamos kiekvieno skyriaus pabaigoje.

VEIKSMŲ PLANO PRIĖMIMO PROCESAI

1 SKYRIUS

KAIP BUVO PRIIMTAS VEIKSMŲ PLANAS?

Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programa įgyvendinama dviem veiksmų planais (skirtais 2015–2017 metams ir 2018–2021 metams), kuriuose pasirinktam laikotarpiui numatomos konkrečios lyčių lygybę skatinančios priemonės. Programa yra tvirtinama Vyriausybės nutarimu, o veiksmų planai – socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu.

1. Inicijavimas

Veiksmų plano 2018–2021 metams rengimą inicijavo socialinės apsaugos ir darbo viceministrė Eglė Radišauskienė, 2017 m. rugpjūčio 9 d. išsiųsdama valstybės institucijoms skirtą raštą „Dėl priemonių Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 m. programos įgyvendinimo veiksmų planui 2018–2021 metams“. Raštu buvo prašoma pagal kompetenciją pasiūlyti priemones rengiamam veiksmų plano projektui.

2. Rengimas

Veiksmų plano projekto rengimą pradėjo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau vadinama ir SADM) Moterų ir vyrų

lygybės skyrius¹. Pagal pateiktus valstybės institucijų atstovų ir nevyriausybinų organizacijų (toliau vadinama ir NVO) pasiūlymus buvo parengtas pirminis veiksmų plano projektas.

3. Svarstymas

Kaip pažymima minėtame viceministrės rašte, pirminį veiksmų planą ketinta svarstyti tarpinstitucinės Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos (toliau vadinama ir Komisija) posėdyje.

Komisijos posėdžiuose buvo aptariami gauti pasiūlymai veiksmų planui, kuriuos didžiaja dalimi pateikė Komisijos posėdyje dalyvavusių atstovaujамų institucijų delegatai. Dėl viceministrės pateiktos pasiūlytų priemonių kritikos Komisijos nariai ne kartą buvo skatinami peržiūrėti atstovaujамų institucijų Veiksmų planui teiktus pasiūlymus. Kritines pastabas dviem veiksmų plano projektams pateikė ir stebėtojo teisėmis posėdžiuose dalyvavę Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos (toliau vadinama LGKT) atstovai.

2018 m. balandžio 6 d. Komisijos posėdyje nutarta „pritarti veiksmų plano projektui, pasiliekant galimybę daryti redakcinius pataisymus atsižvelgiant į LGKT komentarus“².

¹ Skyrius 2018 m. pradžioje buvo sujungtas su Lygių galimybių skyriumi, įkuriant Lygių galimybių, moterų ir vyrų lygybės skyrių. Visi apžvalgoje aptariami procesai vyko tada, kai Moterų ir vyrų lygybės skyrius dar veikė.

² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2018 m. balandžio 20 d. Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos posėdžio protokolas Nr. D5-150.

4. Priėmimas

2018 m. birželio 27 d. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Veiksmy planas buvo patvirtintas³. Plano rengimas užtruko 11 mėnesių ir buvo priimtas įpusėjus 2018 metams, likus pusmečiui įgyvendinti visus 2018 metams skirtas priemones.

ĮŽVALGOS DĖL MECHANIZMO TOBULINIMO

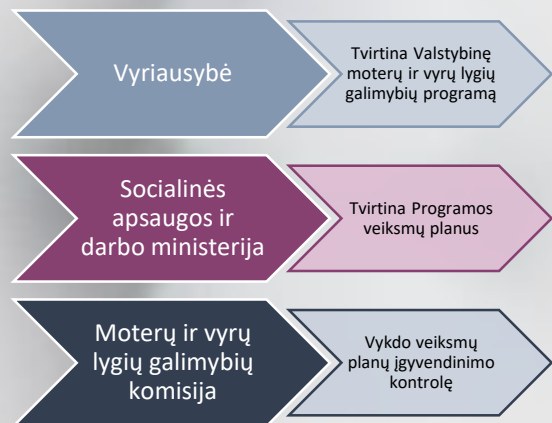
1. Komisijos įgaliojimų klausimas

Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija yra tarpinstitucinė specialistų grupė, kurios personalinę sudėtį tvirtina socialinės apsaugos ir darbo ministras. Pagal Vyriausybės nutarimą, ją sudaro visų ministerijų atstovai, taip pat deleguoti asmenys iš Statistikos departamento bei 4 atstovai iš moterų ir vyrų NVO. Komisijos pirmininkas yra ministro paskirtas socialinės apsaugos ir darbo viceministras, o techniškai Komisiją aptarnauja SADM⁴.

Komisija turi ir savo nuostatus, apibrėžiančius jos vaidmenį Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių programos kontekste⁵. Komisijos nuostatuose nurodyta, kad ji, vykdydama jai pavestus uždavinius, koordinuoja valstybės institucijų ir įstaigų veiklą ir bendradarbiavimą su moterų ir vyrų NVO įgyvendinant moterų ir vyrų lygių galimybių programas bei priemones įvairiose srityje, svarsto šių programų ir priemonių įgyvendinimą.

Ši Komisijos nuostatų dalis apibrėžia koordinavimo ir kontrolės funkciją, kurią Komisija turi vykdyti moterų ir vyrų lygių galimybių programų srityje. Ta pati funkcija,

TEISĖS AKTŲ NUMATYTOS PAGRINDINĖS INSTITUCIJŲ FUNKCIJOS

tik dar konkretnė, jai numatyta ir 2015–2021 metų Programoje⁶. Programos 52-oje dalyje teigiama, kad Programos įgyvendinimo stebėseną, atskaitomybę ir bendradarbiavimą užtikrina Komisija. 109 dalyje numatyta, kad priemonių įgyvendinimo eiga svarstoma kas ketvirtį vykstančiuose Komisijos posėdžiuose, prireikus teikiamos išvados ir pasiūlymai.

Kitaip sakant, teisės aktai **Komisiją apibūdina kaip koordinuotos kontrolės grupę**, kuri privalo prižiūrėti, kaip efektyviai priemonės yra įgyvendinamos ir kaip koordinuotai į priemonių įgyvendinimą yra įsitraukusios valstybės institucijos ir NVO. Ji turi užtikrinti, kad už priemonių įgyvendinimą būtų atsiskaitoma, taip pat – svarstyti įgyvendinimo rezultatus. Esant reikalui, ji gali reikalauti tvirtesnio bendradarbiavimo su nevyriausybiniomis organizacijomis ir aktyvesnės valstybės institucijų veiklos moterų ir vyrų lygių galimybių programose.

Tačiau įžvelgtini nesutapimai tarp **faktinės Komisijos veiklos ir jai numatytų įgaliojimų atlikti priemonių įgyvendinimo stebėsenos ir tarpinstitucinio koordinavimo funkciją**. Komisijos nariai dalyvauja Veiksmy plano

³ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. A1-331 „Dėl Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų plano 2018–2021 metams patvirtinimo“ // TAR, 2018, Nr. 10784.

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. kovo 7 d. nutarimas Nr. 266 „Dėl moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 22-564.

⁵ Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. kovo 7 d. nutarimu Nr. 266 „Dėl moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 22-564

⁶ Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 112 „Dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos patvirtinimo“ // TAR, 2015, Nr. 2062.

formavimo procese, siūlydami (nuo savo institucijų) priemones, iš kurių didžiąja dalimi ir susideda Veiksmų planas ir kurias planuoja įgyvendinti jų atstovaujamos institucijos. Komisijos nariai dalyvauja ir Veiksmų plano priėmimo procese, tas pačias priemones, kurias pasiūlė, svarstydami Komisijos posėdžiuose ir juose balsuodami pritarti arba nepritarti Komisijos su ADM Moterų ir vyrų lygybės skyriumi parengtam Veiksmų plano projektui. Galiausiai Komisija svarsto kasmetines Veiksmų plano įgyvendinimo ataskaitas, vertindama, kaip jų atstovaujamos ir kitoms institucijoms sekėsi įgyvendinti priemones, kurias Komisijos nariai pasiūlė ir kurias jų atstovaujamos institucijos įgyvendino.

Tačiau egzistuojantys teisės aktai Komisijai nenumato funkcijos dalyvauti Veiksmų plano formavimo procese, taip pat nesuteikia įgaliojimų svarstyti plano projektus bei jiems pritarti arba nepritarti, nes teisės aktais Komisija apibrėžiama kaip kontrolės ir priežiūros grupė.

Kontrolės ir priežiūros grupei imantis kontroliuoti jos pačios pateiktas priemones bei sprendžiant dėl jų įgyvendinimo kokybės, pranyksta tokios grupės esmė ir pagrindinis tikslas – nešališkai ir objektyviai kontroliuoti Veiksmų plano įgyvendinimo procesą. Šiuo metu egzistuojančios nerašytos procedūros sukuria situaciją, kai Komisija pati siūlo, pati tvirtina, pati netiesiogiai įgyvendina (per savo atstovaujamas įstaigas) bei pati vertina Veiksmų plano priemones ir jų įgyvendinimą. **Taip galimai sudaromos sąlygos neskaidriam lyčių lygybės įgyvendinimo politikos procesui.**

2. Nevyriausybinių organizacijų vaidmens klausimas

Veiksmų plano 3 dalyje numatyta, kad plano vykdytojams rekomenduojama priemones įgyvendinti bendradarbiaujant su NVO,

socialiniais partneriais (profesinėmis sąjungomis ir darbdavių organizacijomis), akademinė bendruomene (universitetų lyčių studijų centrais), savivaldybėmis, organizuojant projektų atrankos konkursus Veiksmų plano priemonėms įgyvendinti⁷.

Kaip ir valstybės institucijos, tos pačios NVO buvo įtrauktos ne tik į įgyvendinimo, bet ir į Veiksmų plano formavimo bei kontrolės procesą. Todėl ir šiuo atveju iškyla ta pati skaidrumo problema kaip ir valstybės institucijų atveju.

Vienintelės moterų organizacijos, kurios pateikė siūlymus Veiksmų plano priemonėms, buvo skėtinė Lietuvos moterų lobistinė organizacija ir Moterų informacijos centras, kuris yra pirmosios narys. Moterų informacijos centro direktorė taip pat yra ir Komisijos narė. Verta pastebėti, kad šių dviejų organizacijų oficialiais raštais pateikti pasiūlymai yra praktiškai identiški, surašyti vartojant tas pačias formuluotes, sakinius, vienodai išdėsčius tekstą.

Kilus klausimui, kodėl ADM sulaukė tik šių moterų organizacijų pasiūlymų, domėtasi, kaip ir kurios NVO buvo kviečiamos teikti siūlymus. Dėl personalo kaitos ADM negalėjo atsakyti, kokių pagrindu šios NVO pateikė savo siūlymus, ir negalėjo nurodyti, ar buvo koks nors atviras ar tikslinis žodžių arba raštu pateiktas kvietimas nevyriausybiniams organizacijoms teikti pasiūlymus. Todėl buvo kreiptasi į pačias pasiūlymus teikusias NVO. Atsakymą pateikė tik Moterų informacijos centro direktorė, nurodžiusi, kad ADM adresuoto rašto priežastis tikriausiai buvo žodinis ADM pasiteiravimas, taip pat buvo pabrėžta, kad organizacijos direktorė yra ir

⁷ Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų planas 2018–2021 metams, patvirtintas socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. A1-331 „Dėl Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų plano 2018–2021 metams patvirtinimo“ // TAR, 2018, Nr. 10784.

Komisijos narė, todėl apie planuojamą rengti naują planą žinojusi asmeniškai ir todėl informavusi organizacijos valdybą bei Lietuvos moterų lobistinę organizaciją. Darytina išvada, kad būtent dėl to buvo pateikti tik šių moterų NVO rengti pasiūlymai⁸.

Išnagrinėjus Veiksmų plano formavimo procesą, pastebėta, kad Moterų informacijos centras savo siūlymus pateikė dar 2017 m. rugpjūčio 3 d. – prieš tai, kai SADM valstybės institucijoms išsiuntė oficialų kvietimą siūlyti priemones Veiksmų planui (rugpjūčio 9 d.).

Sprendžiant pagal žinomas aplinkybes ir surinktą informaciją, svarbu atkreipti dėmesį į tai, **kad moterų nevyriausybinėms organizacijoms buvo galimai sudarytos nevienodos sąlygos teikti siūlymus**, nes apie rengiamas naujas priemones galėjo žinoti ir pasiūlymus teikti tik organizacijos, kurių veikloje dalyvauja Komisijos narė. Prie susiklosčiusios situacijos prisidėjo ir tai, kad SADM nesiuntė lyčių lygybės srityje dirbančioms nevyriausybinėms organizacijoms viešo arba tikslinio rašytinio kvietimo teikti priemones. O paradoksaliai faktinis Komisijos veiklos modelis sudarė tokias aplinkybes, kai Komisijos narė galėjo svarstyti savo (kaip nevyriausybinių organizacijos vadovės) pateiktus pasiūlymus.

3. Nevyriausybinių organizacijų atstovų įtraukimo į Komisiją klausimas

Pagal Vyriausybės nutarimą, personalinę Komisijos sudėtį įsakymu tvirtina socialinės apsaugos ir darbo ministras⁹. Komisijos narius, atstovaujančius ministerijoms, deleguoja ministrai, o moterų ir vyrų NVO

savo ruožtu pačios deleguoja iki 4 atstovų, reprezentuojančių visų moterų ir vyrų NVO interesus.

Tačiau nei nutarime, nei Komisijos nuostatuose nenumatyta, kaip turėtų vykti NVO atstovų atranka ir delegavimas – tai palikta spręsti pačioms NVO, tačiau Lietuvoje neorganizuojami nacionalinio masto lyčių lygybės organizacijų suvažiavimai arba forumai, kurių metu demokratiškai būtų renkami delegatai į Komisiją. Paliekant delegatų klausimą spręsti pačioms NVO, galimai sukuriama sąlyga neskaidriam ir nereguliuojamam Komisijos narių atrankos procesui.

Detalizuojant, kad atstovaujamos NVO turi būti moterų ir vyrų, t. y., ne bet kokios, o tos, kurios dirba srityse, tiesiogiai susijusiose su lyties pagrindo problematika, norisi atkreipti dėmesį į dabartinių NVO atstovų Komisijoje tinkamumą. Pavyzdžiui, šiuo metu Komisijai priklauso Tėvų forumo tarybos atstovas, nors tėvų ir šeimų organizacijos nėra dirbančios su lyčių aspektu, taip pat neįjungia asmenų lyties pagrindu¹⁰.

IŠVADOS

1. 2018 m. birželio 27 d. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu buvo patvirtintas Veiksmų planas, kurio rengimas užtruko 11 mėnesių ir kuris buvo priimtas įpusėjus 2018 metams, likus pusmečiui įgyvendinti visas 2018 metams skirtas priemones.

2. Surinkus informaciją apie Veiksmų plano priėmimo procesą, kilo abejonių dėl proceso skaidrumo ir faktinio Komisijos vaidmens. Šiuo metu egzistuojančios nerašytos procedūros sukuria situaciją, kai Komisija pati siūlo, pati tvirtina, pati netiesiogiai įgyvendina (per savo atstovaujamą įstaigą) ir pati vertina Veiksmų plano priemones ir jų įgyvendinimą, nors teisės aktai apibrėžia Komisiją kaip vykdančią

⁸ SADM sulaukė pasiūlymų dar iš vienos organizacijos – Lietuvos savivaldybių asociacijos, kurios atstovas apie galimybę teikti siūlymus sužinojo dalyvaudamas Komisijos posėdyje, pamatęs jau pateiktus minėtų dviejų organizacijų raštus.

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. kovo 7 d. [nutarimas](#) Nr. 266 „Dėl Moterų ir vyrų lyčių lygybių komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 22-564.

¹⁰ Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gegužės 14 d. [įsakymas](#) Nr. A1-131 „Dėl personalinės Moterų ir vyrų lyčių lygybių komisijos sudėties patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 54-2114 [nauja red. nuo 2018-07-13].

veiksmų planų įgyvendinimo kontrolę ir veikiančią kaip koordinuotos kontrolės grupę. Taip galimai sudaromos sąlygos neskaidriam lyčių lygybės įgyvendinimo politikos procesui.

3. Abejonių dėl skaidrumo sukėlė ir dabartinis NVO vaidmuo Komisijoje bei tai, kaip yra teikiami NVO siūlymai dėl priemonių Veiksmų planams. Paaiškėjo, kad moterų nevyriausybinėms organizacijoms buvo galimai sudarytos nevienodos sąlygos teikti siūlymus, nes apie rengiamas naujas priemones galėjo žinoti ir pasiūlymus teikti tik organizacijos, kurių veikloje dalyvauja Komisijos narė, moterų NVO atstovė. Prie susiklosčiusios situacijos prisidėjo ir tai, kad SADM nesiuntė lyčių lygybės srityje dirbančioms nevyriausybinėms organizacijoms viešo arba tikslinio rašytinio kvietimo teikti priemones. O paradoksaliau faktinis Komisijos veiklos modelis sudarė tokias aplinkybes, kai Komisijos narė galėjo svarstyti savo (kaip nevyriausybinės organizacijos vadovės) pateiktus pasiūlymus.

4. Apžvalgoje buvo aptartas ir skaidresnio NVO atstovų atrankos į Komisiją proceso poreikis. Pagal dabar galiojančią tvarką, Komisijos narius, atstovaujančius ministerijoms, deleguoja ministrai, o moterų ir vyrų NVO savo ruožtu pačios deleguoja iki 4 atstovų, reprezentuojančių visų moterų ir vyrų NVO interesus. Tačiau niekur nėra numatyta, kaip turėtų vykti NVO atstovų atranka ir delegavimas – tai palikta spręsti pačioms NVO. Reikia pastebėti, kad Lietuvoje neorganizuojami nacionalinio masto lyčių lygybės organizacijų suvažiavimai arba forumai, kurių metu demokratiškai būtų renkami delegatai į Komisiją. Paliekant delegatų klausimą pačioms NVO, galimai sukuriamos sąlygos neskaidriam ir nereguliuojamam Komisijos narių atrankos procesui.

REKOMENDACIJOS

1. Siekiant didesnio skaidrumo visuose Veiksmų plano etapuose, **svarbu laikytis teisės aktuose numatyto reguliavimo, o jeigu jis nėra iki galo aiškus ir suprantamas – išgryninti visų veikiančiųjų šalių funkcijas ir atsakomybes.**

Naujojo SADM Lygių galimybių, moterų ir vyrų lygybės skyriaus nuostatuose numatyta, kad skyrius turi formuoti moterų ir vyrų lygių galimybių politiką bei organizuoti ir koordinuoti jos įgyvendinimą, rengti ir dalyvauti rengiant tikslines valstybės programas moterų ir vyrų lygybės srityje, koordinuoti Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių programos įgyvendinimą, rengti ir derinti su suinteresuotomis grupėmis veiksmų planus, planuoti ir administruoti finansinius išteklius, organizuoti priemonių įgyvendinimo konkursus ir pan.¹¹ Visuose etapuose skyrius veikia kaip patį procesą koordinuojanti ir administruojanti pusė. Prieš reorganizaciją ir apjungimą ankstesniojo skyriaus funkcijos šiuo aspektu buvo apibrėžtos panašiai.

Tuo metu Komisija turėtų veikti kaip koordinuotos kontrolės grupė, kuri prižiūri, kaip Programa įgyvendama, kuriai atsiskaitoma už rezultatus ir kuri, esant reikalui, kaip tarpinstitucinio statuso grupė, koordinuoja dalyvaujančių institucijų veiklą ir bendradarbiavimą.

Svarbu pabrėžti, kad SADM Lygių galimybių, moterų ir vyrų lygybės skyriaus nuostatose įrašytas straipsnis, numatantis, kad skyrius rengia ir derina Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių programos veiksmų planus, nereiškia, kad už Veiksmų plano turinio parengimą atsakinga tik ministerija. Kaip rašoma Programoje, „kiekviena valstybės ir savivaldybių institucija ar įstaiga [Moterų ir vyrų lygių galimybių] įstatymu įpareigota

¹¹ Lygių galimybių, moterų ir vyrų lygybės skyriaus nuostatai, patvirtinti socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. A1-58.

rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, skirtas lygioms moterų ir vyrų galimybėms užtikrinti savo kuruojamose srityse. Šiai Įstatymo nuostatai įgyvendinti skirta visų ministerijų kartu su nevyriausybinėmis organizacijomis, socialiniais partneriais, mokslininkais, savivaldybėmis vykdoma tęstinė Programa¹². Vadinasi, už Veiksmų plano turinio rengimą yra atsakingos valstybės ir savivaldybių įstaigos, kartu kviečiant prisidėti nevyriausybinės organizacijas ir kitas šalis.

Tačiau, kaip buvo minėta, susiklosčiusi tvarka, kai Veiksmų planą formuoja Komisijos dalyviai, atstovaujantys savo institucijoms ir organizacijoms, galimai pažeidžia nešališkos priežiūros ir objektyvios kontrolės principus. Be to, ši funkcija Komisijai nėra priskirta. Dėl šios priežasties **rekomenduotina, kad Veiksmų plano turinio formavimas būtų atsietas nuo Komisijos veiklos ir į ją neturėtų būti įtraukti Komisijos nariai. Planą formuoti ir priemones teikti turėtų tie valstybės, savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų atstovai, kurie Komisijai nepriklauso ir nevykdo Veiksmų plano kontrolės.** Tam reikalui galėtų būti sudaryta nuolatinė tarpinstitucinė plano formavimo darbo grupė, kurioje dalyvautų tie atstovai, kurie asmeniškai nevykdys plano įgyvendinimo priežiūros.

Siekiant Komisijos darbe išlaikyti nešališkumo ir objektyvumo standartus, **svarbu į Komisijos narius skirti reikšmingą skaičių nepriklausomų ekspertų, socialinių partnerių, akademinės bendruomenės atstovų,** kurie nebūtų susiję darbiniais arba paslaugų santykiais su plano formuotojais ir (arba) vykdytojais.

Kalbant apie NVO, Komisijos veikloje neturėtų dirbti atstovai tų NVO, kurios dalyvauja įgyvendinimo konkursuose ir

gauna tiesioginę naudą, vykdydamos Veiksmų plano priemones.

2. Norint sudaryti lygias galimybes NVO ir socialiniams partneriams dalyvauti Programos planų rengimo ir įgyvendinimo procese, **rekomenduotina skelbti atvirus kvietimus teikti priemonių siūlymus ir užtikrinti skaidrų jų įgyvendinimą.**

3. Užtikrinant skaidrų NVO dalyvavimą Komisijos veikloje, rekomenduotina **apibrėžti NVO atstovų atrankos į Komisijos narius kriterijus ir procedūrą,** kuria vadovaujantis socialinės apsaugos ir darbo ministras galėtų skirti NVO atstovus, sudarant vienodas sąlygas visoms moterų ir vyrų organizacijoms teikti kandidatus į Komisiją. Atsisakant neapibrėžtos, neskaidrios ir niekur neįtvirtintos procedūros, kai NVO gali deleguoti 4 savo atstovus, būtų galima užtikrinti skaidresnį, objektyvius kriterijus atitinkantį NVO atstovavimą Komisijoje.

¹² Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015-2021 metų programa, 50-51 dalis.

VEIKSMŲ PLANO PRIEMONĖS

2 SKYRIUS

Veiksmų plane numatytos lyčių lygybę skatinančios priemonės yra sugrupuotos pagal uždavinius, o šie – pagal Programos tikslus. Šioje apžvalgoje jos aptariamoms pagal temas.

Kaip minėta įvade, kai kurioms priemonėms įvertinti buvo pasitelkti išoriniai nepriklausomi ekspertai. Jiems buvo išsiųsti oficialūs laišakai su prašymu įvertinti konkrečias jų kompetenciją atitinkančias priemones šiais aspektais:

1. *Įvertinkite priemonių adekvatumą ir tinkamumą numatytiems uždaviniams įgyvendinti.*
2. *Įvertinkite planuojamų priemonių apimtį (dalyvių, projektų, renginių ir kt. skaičių), nurodytas Veiksmų plano tikslų ir uždavinių vertinimo kriterijų ir jų reikšmių sąrašę.*
3. *Ar, Jūsų nuomone, priemonės reikėtų tobulinti? Jei taip – kaip siūlytumėte tai daryti?*
4. *Kokias priemones siūlytumėte įtraukti, kurios prisidėtų prie veiksmingos valstybinės lyčių lygybės politikos jūsų kompetencijos srityse?*

Laiškas buvo siųstas 6 ekspertams,

atsakymus pateikė 4. Jų vertinimais bus remiamasi šioje apžvalgos dalyje.

MOTERŲ IR VYRŲ DARBO UŽMOKESČIO ATOTRŪKIS

Pirmasis Veiksmų plano uždavinys kelia užduotį mažinti moterų ir vyrų atlyginimų atotrūkį. Tam numatytos 9 priemonės. **Šešios iš jų yra susijusios su renginių organizavimu** (pavyzdžiui, 1.2. Rengti pristatymus darbo užmokesčio sistemos klausimais socialiniams partneriams regionuose; 1.7. Organizuoti mokymus apie lyčių lygybės planavimą darbovietėse valstybių ir (ar) privačių įmonių darbdaviams). Viena priemonė skirta vykdyti atotrūkio tyrimus (1.1), kita – parengti ir pristatyti lyčių lygybės planavimo praktinį vadovą (1.6), dar kita – atlikti kasmetinius teminius įmonių inspektavimus, kaip šios laikosi lygių galimybių įstatymų (įskaitant darbo užmokesčio auditą), kuriuos turėtų atlikti Valstybinė darbo inspekcija (1.8).

Vertindama priemones, Swedbank vyresnioji ekonomistė Laura Galdikienė atkreipė dėmesį, kad planas šioje srityje ypač didelę reikšmę teikia problemos analizei ir viešinimui, tačiau jų apimtis

kelia abejonių. Ekonomistė ir lyčių lygybės ekspertė pabrėžė, kad **renginių pasiekiamumas neatrodo ambicingas**, ir pateikė pavyzdį, kai į penkių priemonių renginius numatoma sutraukti iš viso 250–350 asmenų per metus. „Kad tokie renginiai būtų išgirsti ir galėtų turėti bent kažkokį apčiuopiamą poveikį, jie privalo būti gerokai didesni ir ambicingesni, pasiekti platesnę auditoriją“, – tvirtino L. Galdikienė.

Ekspertė teigiamai įvertino priemones, kurios suteiktų praktinę pagalbą įmonėms (pavyzdžiui, praktinio lyčių lygybės planavimo vadovo parengimas; 1.6), bet kritikavo jų pernelyg siaurą įgyvendinimo apimtį.

Itin svarbi priemonė, kuria galima intensyviau kontroliuoti atlyginimų atotrūkį, yra įmonių inspektavimai. LGKT jau ne kartą yra kritikavusi atliekamus inspektavimus, jų metodiką ir siauras patikrinimų apimtis – ši priemonė keletą kartų jau buvo įgyvendinta vykdant ankstesnius planus¹³. Jei inspektavimo metodika būtų patobulinta, o patikrinimų apimtis praplėsta, tai galėtų būti viena paveikiausių šios srities priemonių.

Turint galvoje, koks sudėtingas reiškinys yra skirtingų lyčių atlyginimų atotrūkis ir tai, kad jis Lietuvoje nuolat didėja¹⁴, numatytomis priemonėmis **neplanuojama imtis sisteminių sprendimų, kurie leistų kontroliuoti ir taisyti blogėjančią padėtį**. Vietoje to, daugiausia dėmesio skiriama problemos matomumo didinimui ir mokymams, kurių planuojamos įgyvendinimo apimtys pernelyg siauros, kad galėtų daryti reikšmingą poveikį atotrūkiui.

Verta pastebėti, kad pirmajame Veiksmų plano projekte buvo numatyta gerokai svaresnių, konkretesnių ir reikšmingesnių priemonių (pavyzdžiui, darbų ir pareigybių

vertinimo elektroninis įrankis, atlyginimų atotrūkio skaičiuoklė, įstatymų pakeitimai dėl atlyginimų skaidrumo, institucinis atlyginimų atotrūkio stebėsenos mechanizmas), tačiau į galutinį planą jos nepateko.

DARBO RINKOS SEGREGACIJA PAGAL LYTĮ

Antrasis uždavinys yra skirtas priemonėms, kurios turėtų mažinti sektorinę ir profesinę darbo rinkos segregaciją pagal lytį. Iš viso tam numatytos 5 priemonės, iš kurių 2 skirtos tarptautinių konferencijų organizavimui, 1 skirta informacijos sklaidai darbdaviams apie lyčių lygias galimybes, 1 – pateikti siūlymus mokytojams, kaip lygias galimybes užtikrinti technologijų pamokose, 1 – remti iniciatyvas, kurios mažins segregaciją.

Numatytose veiklose stokojama konkrečių, neatsitiktinių, strategiškai suplanuotų idėjų, kurias įgyvendinus segregacija mažėtų. Šiuo metu priemonių turinys vertintinas kaip formalus ir neadekvatus išsikeltam uždaviniui.

L. Galdikienės teigimu, priemonės aptakios, joms trūksta konkretumo. „Manau, čia būtų ypač aktualus sėkmingų moterų, kurių profesijos yra netradicinės moterims, patirčių viešinimas, nestereotipinių lyčių vaidmenų populiarinimas, skatinimas į viešąsias diskusijas, debatus, konferencijas, ekspertinę komunikaciją vienodai įtraukti tiek moteris, tiek vyrus. Tai būtų galima daryti per socialines reklamas. Lygių galimybių klausimas mokyklose turėtų būti sprendžiamas ne tik technologijų pamokose, bet apskritai visoje švietimo sistemoje. Visų dalykų mokytojams kasmet turėtų būti rengiami mokymai lyčių lygybės temomis“, – idėjas priemonėms siūlo ekspertė.

Mažinant segregaciją darbo rinkoje, **svarbu skirti priemones moterų pritraukimui į STEM sektorių, o vyrų – į EWH sektorių¹⁵,**

¹³ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Atotrūkis tarp moterų ir vyrų atlyginimų didėja 6 metus iš eilės. // Lygybė.lt, 2017-05-01, <http://lygybe.lt/lt/atotrukis-tarp-moteru-ir-vyru-atlyginimu-dideja-5-metus-is-eiles>.

¹⁴ Lietuvos statistikos departamentas. Moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkis. // Oficialiosios statistikos portalas, 2018-07-04, <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5762146>.

¹⁵ STEM – gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos sritis. EWH – švietimo, gerovės ir sveikatos sritis.

nes abu šiuos sektorius lyčių segregacija yra palietusi labiausiai. Vis dėlto šiai problemai spręsti nenumatyti jokie tikslingi veiksmai. Nors pirmajame Veiksmų plano projekte buvo įrašytos dvi šioms temoms skirtos priemonės, galutiniame plane jų nebeliko.

MOTERŲ VERSLUMAS

Trečiasis uždavinys yra skirtas didinti moterų, ypač gyvenančiųjų kaimo vietovėse, galimybes imtis verslo ir jį plėtoti. Tam iš viso numatytos 4 priemonės. Moterų verslumui ir jam reikalingoms kompetencijoms didinti planuojama kasmet rengti po 5 regioninius renginius, kuriuose sudalyvautų po 200 moterų (3.1). Taip pat numatoma remti kaimo gyventojų projektus kaimo vietovėse (3.2). Tiesa, lyties aspektas pastarojoje priemonėje nėra pabrėžtas, todėl neaišku, kuo priemonė prisideda prie lyčių lygybės. Likusios dvi priemonės apibrėžiamos kaip „skatinimas“: skatinti moteris steigti savo verslą (3.3) ir skatinti žemos kvalifikacijos moteris įgyti darbo rinkoje paklausią kvalifikaciją (3.4). Pažymėtina, kad **Veiksmų plane nenurodoma, kokiais būdais bus imamasi skatinimo, o pati priemonės formuluotė primena tikslą, o ne konkretų apibrėžtą veiksmą.**

Ekonomistė L. Galdikienė dalijosi mintimis, kad **Veiksmų plane galėtų būti skiriamas dėmesys moterų skaitmeniniam raštingumui bei inovatyvioms verslo formoms.** Jos teigimu, šalia pirmosios priemonės „ypač trūksta kaimo moterų skaitmeninio raštingumo ugdymo, elektroninio verslo skatinimo. Galbūt kaip priemonė galėtų būti skaitmeninio verslo skatinimas. Tai galėtų apimti dalinį elektroninių parduotuvių, interneto svetainių kūrimo išlaidų kompensavimą arba nemokamą konsultavimą šiais klausimais“.

MOTERŲ KARJERAI PALANKIOS APLINKOS KŪRIMAS, DALYVAVIMAS PRIIMANT SPRENDIMUS

Ketvirtasis uždavinys yra skirtas skatinti moterų motyvaciją ir gebėjimus dalyvauti priimant sprendimus, kurti moterų karjerai palankią aplinką. Šiam uždaviniui pasiekti skirta 11 priemonių, tarp kurių yra moterų verslumo ir lyderystės renginiai (4.2–4.5, 4.7), situacijos analizės tyrimas (4.1), struktūrinis pokytis (lyčių pusiausvyros užtikrinimas bendruomenių grupėse; 4.6), rekomendacijų parengimas (4.7) ir grupė priemonių, kuriomis rengiamasi „remti iniciatyvas“: remti profesinio ir asmeninio gyvenimo pusiausvyros iniciatyvas (4.8), remti iniciatyvas, prisidedančias prie neįgalių moterų ir mergaičių dalyvavimo viešajame gyvenime (4.9), remti vyrų įsitraukimo į lyčių lygybės skatinimą priemones (4.10).

Atkreiptinas dėmesys, kad, nors numatoma nemažai renginių, planuojama į juos per metus pritraukti iš viso 200 dalyvių. **Tai palyginti mažas skaičius, todėl kyla abejonių dėl priemonių įgyvendinimo masto.**

Šio uždavinio priemonėse suplanuota remti daug iniciatyvų, kurių veiklos Veiksmų plane nėra konkretinamos. Tai reiškia, kad realus priemonių turinys priklausys nuo projektų, kuriuos siūlys atsakingi vykdytojai. **Tai galimai atveria kelią epizodiniams ir fragmentiškiems projektams, dažniausiai neturintiems tęstinumo, tokiu būdu prarandant galimybę pokyčius planuoti sistemiskai, strategiškai ir konceptualiai.**

Paskutinėje šiam uždaviniui priskirtoje priemonėje numatoma iš dalies finansuoti Programos tikslus atitinkančių NVO institucinio stiprinimo projektus (4.11). Nors galimybė dalyvauti Veiksmų plano veiklose NVO turi būti užtikrinta, lieka neaišku, kaip NVO institucinis stiprinimas susijęs su pradžioje minėtu uždaviniu – skatinti moterų motyvaciją ir gebėjimus dalyvauti

MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS INSTITUCINIŲ MECHANIZMŲ EFEKTYVUMAS

Penktajame uždavinyje yra numatoma didinti valstybės tarnautojų, teisėsaugos pareigūnų, žurnalistų ir kitų darbuotojų gebėjimus integruoti lyčių aspektą – mokėti įžvelgti ir atsižvelgti savo darbe į skirtingą lyčių padėtį. Tam numatyta 12 priemonių. Nemaža dalis jų skirta ministerijų darbuotojų mokymams (5.5–5.7., 5.10, 5.11). Taip pat suplanuota parengti Komisijos nuostatų pakeitimus, kuriais būtų sustiprinti jos įgaliojimai (5.1), organizuoti mokymus Komisijos nariams (5.2), sudaryti gerųjų lyties aspekto integravimo praktikų duomenų bazę (5.3), užtikrinti informacinio portalo moterims funkcionavimą (5.4), atlikti išsamų moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo poveikio vertinimo tyrimą (5.12).

Verta pastebėti, kad lyčių lygybės mokymus savo darbuotojams Veiksmų plane numatė tik Vidaus reikalų, Energetikos, Socialinės apsaugos ir darbo, Užsienio reikalų bei Susisiekimo ministerijos. Pastaroji šalia mokymų planuoja organizuoti ir diskusijų klubą (5.8) bei mentorystės programą „Augink“ (5.9).

Švietimo ir mokslo, Kultūros, Teisingumo, Ūkio, Sveikatos apsaugos ir kitos ministerijos, kurių veiklos sritys skirtingais aspektais siejasi su lyčių lygybe, mokymų savo darbuotojams neplanuoja. Dėl šios priežasties visose viešosios politikos srityse užtikrinti lyčių lygybės įgyvendinimo efektyvumą, kuris dažnai priklauso nuo sprendimų priėmėjų bei vykdytojų motyvacijos ir kompetencijos, gali būti sudėtinga.

Itin reikšminga laikytina 5.12 priemonė, kuria numatoma atlikti išsamų tyrimą apie šio Veiksmų plano priemonių efektyvumą. Tyrimo svarbą ir reikalingumą LGKT yra akcentavusi ir anksčiau. Toks tyrimas bus atliekamas pirmą kartą, nors Veiksmų planai įgyvendinami nuo 2003 metų.

Šeštasis Veiksmų plano uždavinys – padėti savivaldybėms imtis veiksmų, užtikrinančių lygias moterų ir vyrų galimybes. Beveik visos šiam uždaviniui priskirtos priemonės (6.1.1–6.1.6) yra įgyvendinamos LGKT kartu su partneriais, vykdamas ES dalinai finansuojamo projekto „Savivaldybės sėkmės kodas – lyčių lygybė“ veiklas. Tarp jų – situacijos tyrimas, praktinės rekomendacijos savivaldybėms, mokymai, statistinės informacijos žemėlapis apie lyčių lygybės padėtį skirtingose savivaldybėse, sąmoningumo didinimo kampanija.

Be projektinių priemonių, suplanuotos dar dvi veiklos – skatinti savivaldybes priimti ir įgyvendinti Europos moterų ir vyrų lygybės chartiją (6.2) bei organizuoti kasmetinius savivaldybių apdovanojimus už lyčių lygybės priemonių įgyvendinimą (6.3).

Septintasis uždavinys – įdiegti teisės aktų ir kitų sprendimų projektų poveikio lytims vertinimą. Jame numatytos trys priemonės (7.1–7.3), kuriomis siekiama paruošti visas sąlygas teisės aktų poveikio lytims vertinimui (atlikti analizę, pristatyti vertinimo modelį ir gaires, parengti pavyzdinius vertinimus, organizuoti mokymus ministerijų ir savivaldybių atstovams). **Tačiau priemonėse nesuplanuotas modelio taikymo užtikrinimas, t. y., veiksmai, kuriais būtų užtikrinama, kad modeliu bus naudojamos kasdienėje institucijų praktikoje, tad uždavinys „įdiegti vertinimą“ gali likti neįgyvendintas.**

Paskutinė šio uždavinio priemonė yra – rengti kasmetinę moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo priemonių pažangos ataskaitą (7.4), kurioje įprastai aprašomi įgyvendintų Veiksmų plano priemonių rezultatai. Atsakingi šios priemonės vykdytojai – SADM ir Komisija. Pažymėtina, kad Komisijos nuostatai jai numato funkciją svarstyti programų ir priemonių įgyvendinimą, o ne rengti priemonių įgyvendinimo ataskaitas, kurias pati Komisija svarsto ir dėl kurių balsuoja savo

posėdžiuose. Anksčiau šių ataskaitų rengimas buvo SADM Moterų ir vyrų lygybės skyriaus užduotis, tačiau po reorganizacijos į naujojo Lygių galimybių, moterų ir vyrų lygybės skyriaus nuostatus šis uždavinys nebuvo įtrauktas.

Aštuntasis Veiksmų plano uždavinys yra skirtas plėtoti moterų ir vyrų lygybės statistinę informaciją. Jame numatytos 3 priemonės, užtikrinančios statistinių duomenų pagal lytį kaupimą, tobulinimą ir viešą skelbimą. Sveikintina, kad papildomas dėmesys skirtas neįgalių moterų padėties statistikos rinkimui, atliekant JT neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų vykdymo stebėseną.

LYČIŲ LYGYBĖ ŠVIETIMO IR MOKSLO SRITYJE

Devintasis uždavinys yra skirtas skatinti merginas ir vaikus rinktis netradicines moterims ir vyrams studijų kryptis, profesijas. Nors tam numatytos 4 priemonės, kyla klausimas, ar bent viena iš jų prisideda prie uždavinio įgyvendinimo. Tokios priemonės kaip mokinio knygos „Karjeros vadovas“ analizė ir rekomendacijų pateikimas ateities rengėjams (9.1), rekomendacijos karjeros specialistams (9.2), rubrikos papildymas mokinių ugdymo karjerai interneto svetainėje (9.4) vertintinos kaip **neesminės ir nepakankamos įgyvendinti tokį uždavinį, nes nepasiekia pačių uždavinyje minimų merginų ir vaikinių bei tiesiogiai neskaitina rinktis netradicines profesijas.**

Vienintelė tiesiogiai tikslinę grupę liečianti priemonė yra informacinių renginių, populiarinančių lyčių lygybę, organizavimas mokiniams, tačiau Veiksmų plane šiai veiklai finansavimas nenumatytas, kaip ir nenumatyti jokie vertinimo kriterijai (pavyzdžiui, renginių arba dalyvių skaičius), tad kyla klausimas, ar šią priemonę apskritai planuojama įgyvendinti ir, jei taip, – kokių mastu.

Dešimtas uždavinys – skatinti vyrus įgyti

aukštąjį išsilavinimą. Jam Švietimo ir mokslo ministerija nenumatė jokių priemonių, tad **uždavinys liks neįgyvendintas.**

Vienuoliktasis uždavinys – skatinti nediskriminacinį požiūrį į moteris ir vyrus vadovėliuose ir kitoje mokymo medžiagoje. Jam skirti 2 uždaviniai: atlikti 7-tos klasės pratybų sąsiuvinį užduočių analizę ir pateikti rekomendacijas mokymo priemonių autoriams (11.1), taip pat – organizuoti seminarą vadovėlių ir mokymo priemonių autoriams apie stereotipų vengimą mokymo priemonėse (11.2).

Vertinant visas Švietimo ir mokslo ministerijos suplanuotas priemones kaip visumą, darytina išvada, kad **švietimo ir mokslo srityje taikomos lyčių lygybės priemonės yra paviršutiniškos, nesudarančios sąlygų pokyčiams ir jų neskatinančios.** Stokojama priemonių, kurių pagrindu būtų tiesiogiai dirbama su mokiniais, jų nuostatomis, karjeros planais, būtų teikiamos karjeros konsultavimo paslaugos. Taip pat svarbu dirbti su mokytojais ir keisti jų įsitikinimus, nes, sprendžiant iš LGKT patirties dalyvaujant vadovėlių vertinimo procesuose, didesnė problema yra ne pasitaikantys stereotipai vadovėliuose, o pačių mokytojų stereotipinės nuostatos. Taip pat svarbu skirti dėmesio lyčių lygybės aukštesiose mokyklose, mokslo įstaigose klausimams. Būtų reikšminga įvardyti konkrečias netradicinių moterims ir vyrams profesijų kryptis (STEM ir EWH), kuriose siekiama koreguoti moterų ir vyrų skaičių – taip uždavinys ir priemonės įgautų konkretų turinį.

LYČIŲ LYGYBĖ SVEIKATOS APSAUGOS SRITYJE

Šioje srityje Sveikatos apsaugos ministerija numatė 2 uždavinius. Pirmasis – užtikrinti gimdos kaklelio, krūties, prostatos vėžio patikros galimybę ir informacijos apie tokią patikrą teikimą – ir skyrė tam 4 priemones. Trijose iš jų numatyta įgyvendinti minėtų

onkologinių susirgimų prevencines programas, skleisti informaciją apie jų svarbą. Viena skirta atlikti apklausą apie lygybės planus ministerijai pavaldžiose įstaigose (12.4), nors, reikėtų pastebėti, yra nesusijusi su keliamu uždaviniu.

Antrasis uždavinys (tryliktasis Veiksmų plane) – vykdyti visuomenės švietimą reprodukcinės sveikatos klausimais. **Tam ministerija nenumatė jokių priemonių, tad uždavinys nebus įgyvendintas.**

Savo vertinimą pateikusi Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacijos direktorė Esmeralda Kuliešytė teigė, kad, „siekiant lyčių lygių galimybių, nepakanka vykdyti vien moterų ir vyrų reprodukcinę organų patikrą, kuri yra vėžinių susirgimų prevencijos dalis. Būtina atkreipti dėmesį į moterų diskriminavimą reprodukcinės sveikatos srityje ir į neįgyvendintas moterų reprodukcinės teises“.

Ekspertė įvardijo konkrečias problemas, kurių sprendimo galėtų imtis ministerija, vykdydama Veiksmų planą, tarp kurių – „sunkiai prieinamos kontracepcijos priemonės pažeidžiamų gyventojų grupių moterims, tarp jų, ir jaunosms iki 20–21 metų amžiaus, moterims; finansiškai neprieinama neštumo nutraukimo paslauga pažeidžiamų gyventojų grupių moterims; neįteisintas mažiau invazyvus ir mažiau komplikacijų keliantis neštumo nutraukimo metodas – medikamentinis abortas“.

Buvo pasiūlyta ir strateginė priemonė „sukurti gyventojų reprodukcinės sveikatos gerinimo koncepciją, strategiją bei programą, ir pradėti ją įgyvendinti“. Reaguodama į tai, kad ministerija nenumatė jokių priemonių 13-ajam uždaviniui, E. Kuliešytė pasiūlė įtraukti tokias priemones kaip „įgyvendinti lytinės reprodukcinės sveikatos mokymus ministerijos ir visų savivaldybių sveikatos skyrių darbuotojams; pradėti moterų ir vyrų sveikatos rodiklių, ypač lytinės reprodukcinės sveikatos, pastovų tiriamąjį lyginimą“.

Vertinant numatytas priemones sveikatos apsaugos srityje, tenka pripažinti, kad jose **stinga platesnio pobūdžio strateginių ir sisteminių veiksmų. Pasirinktos priemonės yra svarbios, tačiau siauros ir ribotos**, neapimančios didelės dalies lyčių lygybės aspektų sveikatos srityje.

LYČIŲ LYGYBĖ KULTŪROS SRITYJE

Veiksmų plane Kultūros ministerijai priskirtas keturioliktasis ir penkioliktasis uždaviniai. Keturioliktajame numatyta: vertinant šalies kūrėjų indėlį į kultūrą ir meną, skatinti laikytis lyčių lygybės principo. Tam skirta priemonė informuoti ekspertus, vertinančius projektų paraiškas, apie būtinybę laikytis lyčių lygybės principo vertinant pateiktas projektų paraiškas (14.1). Penkioliktasis uždavinys – skatinti didesnę vyrų dalyvavimą kultūrinėse iniciatyvose. Jam įgyvendinti pasitelkiama 15.1 priemonė – informuoti kultūros projektus vykdančias įstaigas apie vyrų aktyvumo didinimo kultūroje svarbą.

Kultūros ministerijos pastangos įgyvendinti lyčių lygybę apsiriboja šiais dviem veiksmais – „ekspertų informavimu“ ir „įstaigų informavimu“. Kaip nurodoma vertinimo kriterijų reikšmių sąrašė, įstaigos bus informuojamos kasmet paskelbiant po vieną informacinį pranešimą. Kaip bus informuoti ekspertai – nedetalizuojama, tačiau žadama kasmet informuoti 100 proc. ekspertų.

Darytina išvada, kad kultūros srityje lyčių lygybei didinti numatytos **priemonės yra formalios, neįpareigojančios ir neambicingos, todėl negalinčios sukelti reikšmingų padėties pokyčių ir spręsti lyčių nelygybės problemas kultūros srityje**, įvardintas pačioje Programoje.

LYČIŲ LYGYBĖ APLINKOS SRITYJE

Šešioliktasis uždavinys – didinti visuomenės informuotumą aplinkos klausimais. Tam skirta priemonė – vykdyti visuomenės informavimą, formuojant gyventojų

aplinkosauginį sąmoningumą ir į visuomenės informavimo projektus integruoti lyčių lygybės aspektą, stebint skirtingus moterų ir vyrų vartojimo įpročius, jų suvokimą ir informuotumą lygį (16.1). Veiksmų plane **konkrečiai nenurodyta, kokiais būdais bus vykdomas visuomenės informavimas, tad įvertinti priemonės tinkamumą, adekvatumą ir turinį yra sudėtinga.**

Septynioliktasis uždavinys – skatinti moterų aktyvumą aplinkos apsaugos srityje. Jo priemonė – rengti seminarus vietos bendruomenėse darnaus vystymosi ir klimato kaitos temomis, integruojant lyčių lygybės aspektą (17.1). Suplanuota priemonė nėra tiesioginė ir tikslinė, kad galėtų reikšmingai prisidėti prie uždavinio įgyvendinimo. Joje neatsispindi uždavinys paskatinti aktyvumą.

LYČIŲ LYGYBĖ TEISINGUMO SRITYJE

Teisingumo srityje numatytas tik vienas – devynioliktasis – Veiksmų plano uždavinys: didinti visuomenės, ypač kaimo moterų, informuotumą apie teisių gynimo priemones, įskaitant galimybę gauti nemokamą teisinę pagalbą. Tačiau **jam priemonių Teisingumo ministerija nenumatė.** Veiksmų plano devintoje išnašoje pažymėta, kad „Teisingumo ministerija prisideda prie šio Programoje numatyto uždavinio įgyvendinimo vykdydama kituose planavimo dokumentuose numatytas priemones“, tačiau kokios tai priemonės – neatskleidžiama. Be to, į Veiksmų planą yra įprasta įtraukti net ir tas priemones, kurios numatytos kituose institucijų planavimo dokumentuose.

LYČIŲ LYGYBĖ KRAŠTO APSAUGOS SRITYJE

Aštuonioliktasis uždavinys – didinti specialistų, galinčių konsultuoti ir mokyti moterų ir vyrų lygybės klausimais ir dirbti tarptautinėse misijose patarėjais, skaičių. Tam numatytos 4 priemonės: būsiamiems karininkams į mokomųjų dalykų programas įtraukti lyčių lygybės temas (18.1), rengti specialistus, galinčius konsultuoti ir dirbti tarptautinėse operacijose moterų ir vyrų lygių galimybių patarėjais (18.2), atlikti tyrimą apie lyčių lygybės įgyvendinimą krašto apsaugos sistemoje (18.3), įtraukti moterų padėties ginkluotuose konfliktuose temas į karių ir civilių mokymus, rengiamus prieš misijas (18.4).

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorė dr. Dovilė Jakniūnaitė, sutikusi pateikti savo vertinimą, teigiamai įvertino iškeltą uždavinį, tačiau suabejojo, ar dabartinėje situacijoje jis yra svarbiausias, nes yra nukreiptas į išorę.

„Rekomenduočiau formuluoti uždavinį (-ius), kurie būtų nukreipti į lyčių lygybės klausimus pačioje krašto apsaugos sistemoje (toliau – KAS). Juolab kad viena iš priemonių – lyčių lygybės tyrimas KAS (18.3) yra susijęs su šia tema. Tačiau vien tyrimo nepakanka, siūlyčiau galvoti apie mokymus KAS pareigūnams ir tarnautojams, galvoti apie lyčių lygybės aspektus apmokant šauktinius. Jei tokių mokymų ir nuostatų nėra visoje sistemoje, tai tarptautinių misijų dalyvių ruošimas per lyčių lygybės aspektą tampa dirbtinis ir neorganiškas užsiėmimas“, – teigė D. Jakniūnaitė.

Profesorė taip pat pabrėžė strategiškai nuoseklią ir situacijos analize pagrįstą priemonių poreikį: „vertėtų numatyti visos KAS įvertinimą lygių galimybių aspektu ir remiantis šiuo įvertinimu bei atlikto tyrimo rezultatais suformuluoti konkrečius tolesnius uždavinius KAS tobulinti, žvelgiant iš lyčių lygių galimybių perspektyvos“.

Atsižvelgiant į ekspertės komentarus, darytina išvada, kad **didesnis dėmesys krašto apsaugos srityje sprendžiant lyčių nelygybės problemas turėtų būti skiriamas KAS vidaus priemonėms**, užtikrinant nuoseklų ir konkrečiais rezultatais grįstą priemonių įgyvendinimą.

LYČIŲ LYGYBĖ TARPTAUTINIO BENDRADARBIAVIMO SRITYJE

Paskutinysis, dvidešimtis, Veiksmų plano uždavinys yra – didinti Lietuvos indėlį tarptautinių organizacijų veikloje, susijusioje su moterų ir vyrų lygybės politikos įgyvendinimu, ir skleisti Lietuvos gerąją patirtį. Tam numatyta net 14 skirtingų priemonių. Tarp jų – skirti lėšas moterų

NVO narystės mokesčiui tarptautinėje organizacijoje (20.1), organizuoti Europos lyčių lygybės instituto matomumo ir bendradarbiavimo Lietuvoje užtikrinimą (20.2), organizuoti tarptautinę konferenciją (20.11), vykdyti įvairius tarptautinius įsipareigojimus ir iniciatyvas moterų teisių klausimais Jungtinių Tautų Organizacijoje (20.3–20.7, 20.9, 20.10, 20.14).

Profesorės D. Jakniūnaitės vertinimu, **dalį numatytų priemonių yra itin formalios, neturinčios konkrečių tematinų prioritetų ir klausimų**, kurių pagrindu uždavinyje apibrėžtas bendradarbiavimas būtų prasmingas.

Be to, šiuo metu Veiksmų plane „įvairių tarptautinių susitarimų įgyvendinimas, prisiimti įsipareigojimai yra susiję su sprendimais ir veiklomis, kurios turi būti padarytos Lietuvoje. (...) Įvairios pateikiamos įsipareigojimus ar situaciją aprašančios ataskaitos yra svarbi valstybės institucijų veiklos dalis, tačiau ji neturi būti painiojama su tarptautinio bendradarbiavimo veiklomis. Kitaip tariant, Lietuvos raportavimas apie save (ir galbūt gerosios praktikos rodymas) turėtų būti atskirtas nuo Lietuvos bendradarbiavimo veiklų, siekiančių lyčių lygybės pasaulyje“, – teigia D. Jakniūnaitė.

Ekspertė pateikė pastabas ir apie konkrečias priemones: pavyzdžiui, komentuodama priemonę 20.1, teigė, kad narystės mokesčio sumokėjimas nėra priemonė, o 20.5 ir 20.8 priemonių pavadinimai yra suformuluoti kaip uždaviniai, kuriems reikėtų numatyti konkrečius veiksmus. D. Jakniūnaitė atkreipė dėmesį ir į tai, kad 20.3, 20.4, 20.5, 20.6, 20.8 priemonės neturi rodiklių.

Konkrečios priemonių tematikos ir turinio stoka, formalus priemonių pobūdis ir neintegruota uždavinio specifiška įžvelgtini kaip pagrindiniai šios Veiksmų plano dalies trūkumai.

IŠVADOS

1. Didelė dalis Veiksmų plano priemonių vertintinos kaip fragmentiškos, paviršutiniškos, abstrakčios ir formalios. Stokojama konkrečių, tikslinių, strategiškai suplanuotų veiksmų, kurie turėtų realų ir apskaičiuojamą poveikį.

2. Didelės dalies numatytų priemonių įgyvendinimo mastai nėra ambicingi arba reikšmingi, dažnai jie nėra pakankamai adekvatūs numatytam uždaviniui įgyvendinti. Neretai tokios priemonės dėl savo mažos apimties negali teigiamai paveikti esamos padėties.

3. Ministerijos kaip atsakingieji Veiksmų plano vykdytojai nėra kaip lygiaverčiai partneriai įsitraukusios į Veiksmų plano rengimo ir įgyvendinimo procesą. Trys Veiksmų plano uždaviniai liko be numatytų priemonių, kadangi Švietimo ir mokslo, Sveikatos apsaugos ir Teisingumo ministerijos jų nepateikė. Tos pačios ministerijos, kartu su Kultūros ministerija, nėra numačiusios lyčių lygybės mokymų savo darbuotojams, nors ministerijų veiklos sritys skirtingais aspektais glaudžiai siejasi su nelygios moterų ir vyrų padėties problema. Be to, pateiktas minėtų ministerijų priemonės būtų sunku laikyti pavyzdinėmis.

4. Pirminiai Veiksmų plano projektai, kurių rengimo procese LGKT dalyvavo teikdama pastabas ir pasiūlymus, buvo gerokai ambicingesni ir konkretesni, tačiau galutiniame Veiksmų plane dėl nežinomų priežasčių jų neliko.

REKOMENDACIJOS

1. Siekiant suformuoti veiksmingą ir nuoseklų veiksmų planą, svarbu priemonės suplanuoti strategiškai, kad šios – kiekviena atskirai ir kaip visuma – galėtų sistemaiškai paveikti lyčių nelygybės padėtį skirtingose srityse.

2. Šiam tikslui rekomenduotina atsisakyti paviršutiniškų, formalių priemonių (mažo pasiekiamumo renginių, neveiksmingų sklaidos projektų, mažareikšmių iniciatyvų ir kt.), taip pat sumažinti priemonių, kuriomis konkurso būdu planuojama remti neapibrėžtas iniciatyvas, skaičių ir identifikuoti bei taikyti tik tas priemones, kurios gali priartinti prie strateginių sprendimų ir pokyčių.

3. Priemones būtina formuluoti kaip konkrečius įgyvendinamus veiksmus, o ne kaip abstrakčius principus, tikslus ar plataus pobūdžio uždavinius, kurių turinys nėra apibrėžtas.

4. Atsižvelgiant į tai, kad ne visose Veiksmų plano viešosios politikos srityse buvo sprendžiamos esminės tos srities lyčių nelygybės problemos, rekomenduotina, kuriant Veiksmų plano priemones, kiekvienam rengėjui konsultuotis su tos srities lyčių lygybės ekspertais, kurie galėtų identifikuoti problemiškas sritis ir pasiūlyti tinkamas priemones.

5. Tam, kad lyčių lygybės įgyvendinimas būtų sistemiškas ir koordinuotas, būtinas lygiavertis ministerijų įsitraukimas, todėl svarbu aktyviais veiksmais ir politiniu lygiu skatinti ministerijų įsitraukimą į Veiksmų plano rengimo procesą.